

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Буюкдаг проти Туреччини» URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=341>.
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Голдер проти Сполученого Королівства». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/rus/pages/search.aspx?i=001-100751>.
3. Комаров В.В., Сакара Н.Ю. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві: навч. посібник. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. 42 с.
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Стогмюллер проти Австрії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/rus/pages/search.aspx?i=001-57582>.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Хорнсбі проти Греції». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/rus/pages/search.aspx?i=001-100864>.
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Войтенко проти України». URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1103814614>.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Шмалько проти України». URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1103815248>.
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Ромашов проти України». URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1118327308>.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Припіяло проти України». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_344.
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Стаднюк проти України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_416.
11. Рішення ЄСПЛ у справі «Циммерман та Штайнер проти Швейцарії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/rus/pages/search.aspx?i=001-57609>.
12. Рішення ЄСПЛ у справі «Гінчо проти Португалії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/rus/pages/search.aspx?i=001-100757>.
13. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Х.: Право, 2010. 256 с.
14. Сакара Н.Ю. Право на справедливий судовий розгляд та національна практика цивільного судочинства. Право України. 2011. № 10. С. 63–77.
15. Павлюк О. Виконання не підлягає? Закон і Бізнес. 2015. № 15. URL: http://zib.com.ua/ua/print/115592-znevaga_do_rishen_espl_sprichinyae_nevdovolennya_luydey_vitc.html.

УДК 340

ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД ФОРМИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

ELEMENTAL COMPOSITION OF THE STATE FORM: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Галас В.І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Попович Т.П.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена розкриттю сутності форми держави у цілому, а також висвітленню відповідних аспектів співвідношення загального поняття «форма держави» та її структурних елементів у сучасній державно-правовій теорії. Значна зацікавленість до окресленої проблеми не вичерпується як у теоретичному, так і у практичному сенсі, що обумовлено потребою пошуку оптимальної моделі функціонування Української держави.

Ключові слова: форма держави, форма державного правління, форма державного устрою, політичний режим, державний режим.

Статья посвящена раскрытию сущности формы государства в целом, а также освещению соответствующих аспектов соотношения общего понятия «форма государства» и ее структурных элементов в современной государственно-правовой теории. Значительный интерес к обозначенной проблеме не исчерпывается как в теоретическом, так и в практическом смысле, что обусловлено необходимостью поиска оптимальной модели функционирования Украинского государства.

Ключевые слова: форма государства, форма правления, форма государственного устройства, политический режим, государственный режим.

The authors elucidate the essence of the form of the state as a whole, as well as coverage ratio of total relevant aspects of the concept of “form of government” and its structural elements in modern state-legal theory. Much interest in the outlined problems is not confined to a theoretical and practical sense, given the need to find the optimal model of the Ukrainian state.

Key words: form of state, form of government, form of state system, political regime, state regime.

Постановка проблеми. У зв'язку із потребою пошуку оптимальної моделі функціонування Української держави, теоретико-правові дослідження у сфері визначення та розкриття змісту, форми держави та її елементів належать до одних із найбільш пріоритетних та актуальних, визначальною метою яких є формування методологічного базису для удосконалення процесів розвитку сучасної держави.

Стан опрацювання. Поняття форми держави, її елементний склад були предметом наукового аналізу широкого кола як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (Й. Благож, С. Бостан, Х. Даалдер, М. Дюверже, І. Ільїн, С. Кірєєва, К. Левенштейн, С. Лінецький, В. Лемак, В. Петров, С. Серьогіна, В. Четвернін, В. Чіркін та ін.), однак наразі констатуємо відсутність єдиного підходу у сучас-

ній державно-правовій теорії як до висвітлення форми держави у цілому, так і до розуміння відповідних аспектів співвідношення загального поняття «форма держави» та її структурних елементів.

Метою статті є з'ясування сутності форми держави як теоретико-правової категорії та особливостей взаємодії її елементного складу.

Виклад основного матеріалу. Щодо держави, то її форма, а точніше визначення поняття «форма держави», у сучасній науковій юридичній літературі розкривається по-різному. Одні вчені під формою держави розуміють виключно організацію державної влади. Так, В.М. Корельський визначає форму держави як організацію державної влади, виражену у формі правління, державного устрою та

політичного (державного) режиму [1, с. 178]. Він наголошував, що з формою держави тісно пов'язаний політичний режим, який має велике значення для життєдіяльності тієї чи іншої країни. Наприклад, зміна політичного режиму (навіть якщо форма правління і форма державного устрою залишаються колишніми) зазвичай призводить до різкої зміни внутрішньої і зовнішньої політики держави, оскільки політичний режим пов'язаний не тільки з формою організації влади, але і з її змістом.

Аналогічного підходу дотримується Є.М. Темнов, який розуміє даний термін як організацію державної влади та її устрій [2, с. 353]. На думку ж І.А. Ільїна, будь-яка держава є єдністю її сутності, змісту і форми. Щоб вона активно функціонувала, щоб якісно і злагоджено діяли її механізми, потрібна чітко організована державна влада. Він вважав, що форма держави є не «абстрактним поняттям» і не «політичною схемою», якій байдуже життя народу, а станом життя, організацією влади народу. «Необхідно, щоб народ розумів свій життєвий устрій, щоб він умів так організуватися, щоб поважати закони цього ладу і вкладати свою волю у цю організацію» [3, с. 135].

Інші автори розглядають форму держави виключно як спосіб організації, здійснення та функціонування державної (політичної) влади. Так, В.К. Бабаєв визначив форму держави як сукупність способів організації, здійснення і функціонування державної влади. Вчений вважає, що форма держави є єдністю трьох її основних елементів: форми правління, форми державного устрою і політичного (державно-правового) режиму [4, с. 88]. Такий погляд поділяє і професор С.О. Комаров, який під формою держави розуміє спосіб організації політичної влади, що охоплює форму правління, форму державного устрою і політичного режиму. Він також вважає, що форма держави – це сукупність істотних способів організації, здійснення та реалізації державної влади, що виражають її сутність [5, с. 178].

На думку В.О. Четверніна, форма держави – це поняття, що визначає організацію державної влади та способи її здійснення, і включає у себе три складові елементи: форму правління, форму державного устрою і державний (політичний) режим [6, с. 595]. Форму держави як структуру, що включає не тільки організаційні елементи (органи держави), але і зв'язки між ними, а також елементи функціональні (методи діяльності), визначав професор А.Б. Венгеров [7, с. 53]. У свою чергу, М.В. Фурсова також акцентує увагу на тому, що форма держави – це зовнішня форма сутності, змісту і явища держави. Під формою держави розуміється її організація в єдності форми правління, форми державного устрою і політичного режиму [8].

Ряд учених, вважаючи форму правління, форму державного устрою та державного (політичного) режиму органічною єдністю та трьома сторонами єдиної форми держави, провідну роль віддають державному (політичному) режиму, оскільки саме він має вирішальний вплив на два інші структурні елементи форми держави і є для останніх найбільш узагальненою політико-правовою передумовою. Будь-які зміни в методах здійснення публічної влади – у бік демократії або, навпаки, антидемократії – неминуче відбиваються на формі правління і менше – на формі державного устрою. Одночасно, незважаючи на істотну роль державного (політичного) режиму, не слід отожденовати його з поняттям форми держави в цілому, а форму правління чи форму державного устрою розглядати як елементи або складові частини режиму [9, с. 69].

Відповідно ж позиції В.С. Петрова, форма будь-якої держави виявляється в організації верховної влади в ній, тобто у формі правління, а організація інших органів державної влади охоплюється поняттям «форма правління» лише тією мірою, якою у їх устрої виражається непохідний, первинний характер їх права на здійснення влади [10, с. 87].

Заслужує на увагу думка, що до форми правління не слід включати весь обсяг організації органів влади й управління, як це іноді пропонується, бо таке розширене поняття форми правління може призвести до отожденовання його з поняттям «механізм держави». «Не може й не повинно викликати сумнівів, – продовжує В.С. Петров, – включення до загального поняття «форма держави» тієї сторони її організації, що характеризує її територіальну й національно-державну структуру, тобто те, що у спеціальній літературі йменується формою державного устрою» [10, с. 107]. Третьою стороною форми держави вчений називає політичний режим як сукупність методів, що характеризують систему зв'язку державної влади з населенням, зміст політичних прав і свобод останнього, конкретний спосіб вираження демократії. У такому змісті поняття режиму є вужчим порівняно з формою держави і входить до неї як частина цілого, хоча, на відміну від двох елементів, має більшу автономію.

У процесі дослідження питання про елементний склад форми держави слід виходити з визначення місця та ролі кожного з елементів у загальному розумінні цього поняття. Поняття «форма держави» має загалом охоплювати організацію механізму держави та методів здійснення (реалізації) функцій держави. Організація механізму держави – це сукупність способів розподілення та співвідношення державно-владних повноважень між її ланками. Ця організація проявляється через сукупність двох елементів: форми державного правління та форми державного устрою. Форма правління відображає співвідношення між органом одного рівня, тобто між главою держави, парламентом та урядом, порядком їх формування та підзвітності. Це – т. зв. горизонтальна організація влади. У цьому напрямку форма державного устрою відображає співвідношення державно-владних повноважень між органами різних рівнів, тобто між перерахованими вище та тими, що діють у регіонах: кількість автономних рівнів влади в державі, характер участі регіональної влади у здійсненні загальнодержавної політики та здійснення влади на всій території. Це – т. зв. «вертикальна» організація державної влади. Що стосується державного режиму, то він характеризує метод прийняття рішень державою (з участю або без участі населення), наявність або відсутність реального народного представництва, способи взаємозв'язку з суспільством, у т. ч. і з опозицією, та деякі інші аспекти.

І.В. Процюк наголошує, що слід врахувати і позицію теоретика В. Протасова, який, виходячи з того, що за формою завжди стоїть будь-яке цілісне явище, стверджує, що форма держави такою не є, адже цілісного явища вона не становить: «Безпідставно форму правління, форму державного устрою й політичний режим іменувати «елементами» форми держави, адже елемент – це завжди частина (функціональна одиниця) будь-якого цілого. Перелічені ж явища становлять хоча й основні, але дуже різноманітні характеристики такої складної системи, як держава. Не випадково в теорії держави існує позиція, за якою політичний режим виноситься за межі форми держави. Такий підхід до істини ближчий» [11, с. 11].

У контексті вищезазначеного констатуємо, що і на сьогодні питання про те, чи є державний режим невід'ємним елементом форми держави, залишається дискусійним. Переважна більшість авторів вирізняє три елементи форми держави: форму правління, форму державного устрою та форму державного (політичного) режиму. Деякі автори, наголошуючи на тому, що зміст політичного режиму істотно виходить за межі характеристики держави і стосується політичної системи в цілому, пропонують як елемент форми держави розглядати лише частину політичного режиму – державний або державно-правовий режим. Остання ж група авторів заперечує включення державного (політичного) режиму до складу форми держави, аргументуючи свою позицію тим, що він дає не зовнішню (статичну), а внутрішню (змістовно-динамічну) характеристику держави [12, с. 5].

Спробуємо проаналізувати та узагальнити різноманітність думок науковців із цього приводу. Певна когорта вчених схиляється до ототожнення форми держави з іншим, зазвичай більш вузьким, а іноді і різноплановим явищем. Так, Г.Н. Манов висунув припущення, згідно з яким політичний режим є тотожним поняттю форми держави в цілому. Форма правління і форма державного устрою виступають у якості його елементів або складових частин [13, с. 7]. Подібну позицію відстоював і Б.А. Стародубський, зазначаючи, що найчастіше політичний режим служить синонімом державного ладу [14, с. 480]. На наш погляд, не можна не погодитися з вищезазначеними авторами, коли вони говорять про вирішальне значення режиму для визначення характеру і сутності форми держави. Однак настільки широке трактування поняття режиму применшує самостійне значення форми правління і форми державного устрою в організації та здійсненні публічної влади.

Такі ж зарубіжні дослідники, як М. Дюверже, К. Левенштейн, Х. Даалдер, ототожнювали політичний режим із формою правління. Відповідно до традиційної класифікації, М. Дюверже виділяє форми правління (політичні режими), засновані: 1) на єдності державної влади (як приклад він наводить абсолютну монархію і політичну диктатуру); 2) на поділі влади (президентська республіка в США); 3) на співпраці влади (конституційна монархія Великої Британії та парламентські республіки континентальної Європи) [15, с. 22–23]. У розумінні К. Левенштейна, форма правління збігається з політичним режимом, який він трактує як інституціоналізацію політичної системи.

Згідно з окремими науковими поглядами, необхідним є розмежування вузького і широкого підходів до розуміння «форми держави». У вузькому сенсі форма держави ототожнюється з формою правління, а в широкому – розглядається як сукупність форми правління і форми державного устрою. Такої концепції дотримується А.І. Денисов, який вважає, що кожна держава має форму правління і форму державного устрою. Форма правління – це система вищих органів державної влади, спосіб їх утворення і взаємовідносини між собою, а також ступінь участі громадян в управлінні державними справами; форма державного устрою – це структура держави і взаємозв'язок його вищих та центральних органів із органами складових частин держави (наприклад, штатів, республік, адміністративних областей, департаментів, округів). Політичний же режим, на думку вченого, виявляє методи панування і не стосується форми держави [16, с. 17].

Деякі автори, до прикладу Д.А. Керімов, висувають версії, згідно з якими політичний режим є внутрішньою формою держави, а форма правління і форма державного устрою – його зовнішньою формою [17, с. 133]. У свою чергу, А.Г. Лашин вважає, що політичний режим не є елементом форми держави, оскільки характеризує не форму, а сутність держави. Форма держави – це єдина система

органів держави знизу вгору [18, с. 342]. А.М. Вітченко пов'язує форму держави з формою влади: форма влади відбивається, відтворюється у формі держави, причому форма влади є провідною, вирішальною стороною, а форма держави – підпорядкованою [19, с. 194].

Із приводу співвідношення політичного режиму з формою держави свою позицію висунула С.А. Кіресва: політичний режим потрібно розглядати у більш широкому контексті – не тільки як складову частину (елемент) форми держави, але і як самостійний феномен, що характеризує суспільство в цілому, пов'язаний із суміжними державно-правовими явищами (політичною владою, правовою культурою, формою правління і формою державного устрою, політичною динамікою, правовою системою суспільства і т. д.) [20, с. 18].

За радянської доби домінувала думка про провідну роль політичного режиму щодо форми правління й форми державного устрою: 1) його ототожнювали з поняттям «форма держави в цілому» (форму правління і форму державного устрою вважали елементами режиму); 2) розуміли як основний показник політичного устрою країни; 3) розглядали як синонім державного ладу.

На визначальну роль політичного режиму щодо форми правління та форми державного устрою як елементів форми держави вказував і М.О. Кульков. На його думку, політичний режим є формою вираження динамічного або функціонального аспекту змісту держави [21, с. 11]. Політичний режим інколи розглядають як внутрішню форму держави. Інші елементи – форма правління та форма державного устрою – є формою вираження статистичного та функціонального аспекту змісту держави. Тому розвиток політичного режиму визначає долю інших елементів, істотні зміни в режимі часто тягнуть за собою трансформацію форми правління та форми державного устрою [22, с. 68].

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо, що представники вищезазначених підходів займають нечіткі позиції у питанні про співвідношення політичного режиму і форми держави. Політичний режим виступає як функціональна сторона всієї політичної системи суспільства та характеризує політичні відносини у тій чи іншій країні. Для характеристики держави, її форми істотне значення має тільки певна частина політичного режиму – та його сфера, яка пов'язана з методами здійснення публічної влади. Дану сторону політичного режиму можна назвати державним чи державно-правовим режимом, що як теоретичне поняття торкається передусім змісту держави, її внутрішніх аспектів, а також особливостей реалізації публічної влади у суспільстві. Категорія державного режиму, безумовно, повинна бути включена до складу форми держави поряд із формою правління і формою державного устрою, оскільки форму держави необхідно розглядати комплексно, у всій її складності та багатогранності, з урахуванням сукупності всіх факторів, що впливають на неї (у т. ч. і характер владарювання, його способи і методи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корельский В.М., Первалов В.Д. Теория государства и права. М., 1997. 570 с.
2. Темнов Е.Н. Форма государства. Общая теория права и государства / под ред. В.В. Лазарева. М., 2003. 845 с.
3. Ильин И.А. О государственной форме. Советское государство и право. 1991. № 11. С. 135.
4. Бабаев В.К. Теория государства и права. М., 2003. 592 с.
5. Комаров С.А. Общая теория государства и права. М.: Юрайт. 1998. 416 с.
6. Четвернин В.А. Форма государства. Проблемы общей теории права и государства / под ред. В.С. Нерсесянца. М., 1999. 832 с.
7. Венгеров А.Б. Теория государства и права. М.: Юриспруденция, 2000. 528 с.
8. Фурсова М.В. Форма государства: исторический опыт и современные проблемы. URL: http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/09_2010/06.pdf.
9. Лузин В.В. Формы правления современных государств. Новгород, 2006. 221 с.
10. Петров В.С. Сущность содержания и форма государства. Л.: Наука, 1971. 163 с.
11. Процюк І.В. Форма державного правління: до питання співвідношення форми і змісту. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2013. № 25. С. 3–16.
12. Серьогіна С.Г. Форма правління і політичний режим: взаємозв'язок і взаємодія. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2005. № 9. С. 3–13.
13. Манов Г.Н. О понятии формы государства. Ученые записки: труды юридического факультета. Ученые записки Таджикского университета. 1956. Т. 9. Вып. 4. С. 3–13.

14. Стародубский Б.А. О классификации форм буржуазных государств. Сборник ученых трудов. Свердловск. 1964. Вып. 4. С. 446–498.
15. Благож И. Формы правления и права человека в буржуазных государствах. М., 1985. 219 с.
16. Денисов А. И. Сущность и формы государства. М., 1960. 238 с.
17. Керимов Д.А. Сущность общенародного социалистического государства. Вестник Ленинградского университета. 1961. № 23. С. 133.
18. Лашин А.Г. Возникновение и развитие форм социалистического государства. М., 1974. 417 с.
19. Витченко А.М. Теоретические проблемы исследования государственной власти. Саратов, 1982. 194 с.
20. Киреева С.А. Политический режим как элемент формы государства (теоретико-правовое исследование): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец: 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Саратов, 1997. 29 с.
21. Кульков М.О. Теоретические проблемы типологии форм государства: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец: 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Саратов, 2008. 34 с.
22. Кульков М.О. Структура формы государства как основание ее типологии. Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 5. Юриспруденция. Волгоград. 2006. Вып. 8. С. 67–74.

УДК 340.116

ДОКТРИНАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАВОВІЙ НАУЦІ

DOCTRINAL UNDERSTANDING OF THE LEGAL SYSTEM IN FOREIGN AND DOMESTIC LEGAL SCIENCE

Степаненко К.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри загальноправових дисциплін та адміністрування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У статті досліджуються питання визначення доктринальних основ правової системи. Проаналізовані основні підходи до визначення правової системи у зарубіжній та вітчизняній правовій науці. Визначаються фактори, що впливають на зміст сучасних правових систем, зокрема правової системи України.

Ключові слова: правова система, національна правова система, правова система України, доктрина, право, держава.

В статье исследуются вопросы определения доктринальных основ правовой системы. Осуществлен анализ основных подходов к определению правовой системы в зарубежной и отечественной правовой науке. Определяются факторы, влияющие на содержание современных правовых систем, в частности правовой системы Украины.

Ключевые слова: правовая система, национальная правовая система, правовая система Украины, доктрина, право, государство.

The article deals with the issues of determining the doctrinal foundations of the legal system. The analysis of the basic approaches to the definition of the legal system in foreign and domestic legal science is carried out. The factors influencing the content of modern legal systems, in particular, the legal system of Ukraine, are determined.

Key words: legal system, national legal system, legal system of Ukraine, doctrine, law, state.

Постановка проблеми. Україна наразі переживає складний період реформування державних інститутів, адаптації до європейського права правової системи, яка, на відміну від країн, де правові системи встановлювалися поступово й еволюційно, вимушена будуватися прискорено й активно. Проведення реформ, здатних вивести нашу державу на принципово новий рівень існування, створити сервісну модель державного управління, потребує оновлення теоретико-методологічних інструментів, які вже не в змозі через моральну та функціональну застарілість від-рефлексувати нову якість вітчизняного права, його структуру та сучасні механізми застосування, особливо на тлі недостатнього рівня науково-теоретичної розробки основ теорії міжнародних та національних правових систем.

Неможливість збагнути та структурувати глибинні пласти сучасних правових відносин породжує усвідомлення необхідності введення в юриспруденцію нових комплексних, більш рухливих, заснованих на прецедентному праві категорій заради досягнення високого рівня регулювання суспільних відносин. Однією з таких магістральних категорій і є правова система, нова якість якої вкрай необхідна сучасному українському суспільству для вирішення завдання із досягнення правової впорядкованості і правової стабільності у внутрішніх та міжнародних відносинах, формування правової свідомості та підвищення правової культури, впровадження новітніх технологій у здійсненні правових операцій.

Стан опрацювання. Питання, пов'язані із розвитком правової системи як специфічного юридичного явища, досліджувалися у працях зарубіжних і вітчизняних авторів: С.С. Алексєєва, М.І. Байтіна, Р.М. Бірюкова, В.Г. Графського, М.І. Козюбри, Я.І. Ленгер, Л.А. Луць, Г.В. Мальцева, С.О. Маркової-Мурашової, М.І. Матузова, В.С. Нерсесянца, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабіновича, В.М. Сирих, Ю.О. Тихомирова, Є.О. Харитонова, М.Г. Хаустової, М.В. Цвіка, А.К. Черненко, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка, В.О. Шиянова та ін. Однак досліджень правової системи на сучасному реформаційному етапі становлення України, пов'язаного із цим перегляду арсеналу методологічних інструментів для проведення ефективних реформ, модифікації і конвергенції елементів національного та європейського права не так багато. Таким чином, визначення за цих умов доктринальних основ правової системи є достатньо актуальним завданням для вітчизняної теорії держави та права.

Метою статті є визначення доктринальних основ правової системи як специфічного правового явища. Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких задач: а) аналіз основних підходів до визначення правової системи у зарубіжній та вітчизняній правовій науці; б) визначення факторів, що впливають на зміст сучасних правових систем, зокрема правової системи України.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних питань у контексті правильного розуміння стану і тенденцій